

Г.І.Волинка,Н.Г.Мозгова

Філософія.

Програма кандидатського мінімуму з філософських наук. Частина II

Програма розроблена відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 01.03.1999 р. "Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів". Згідно з Постановою, дана програма зберігає змістовну наступність з Типовою програмою кандидатського іспиту з філософії (розділ 1.1), розробленою авторським колективом (керівник -проф. Г.І.Волинка) і затвердженою Колегією Міністерства освіти і науки України 25 березня 1993 року. Як друга частина Типової програми вона включає головні масиви актуальних питань відповідних наукових спеціальностей у галузі філософських наук:

09.00.01 - онтологія, гносеологія, феноменологія;

09.00.02 -діалектика і методологія пізнання

09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії;

09.00.04 - філософська антропологія, філософія культури;

09.00.05 - історія філософії;

09.00.09 - філософія науки;

09.00.10 - філософія освіти

Програмою враховуються здобутки методології наукового пізнання, актуальні філософські питання педагогіки та методик викладання, інших наук, з яких готуються фахівці вищої кваліфікації у педагогічних навчальних закладах. Затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 31 травня 2009 року, протокол № 10.

Тематично-модульна структура змісту філософії

Змістові модулі

Лекції

Семінари

Самостійна робота

Блок I Філософія: природа, проблематика, філософські науки

1. Походження філософського дискурсу, його освітньо-науковий фунт

2

2

3

2. Традиційні проблеми і роадіііфілософії

1

1

2

3. Філософія і формування науковця

1

1

2

Блок

II

4. Філософія Стародавнього світу

4

4

6

5. Філософування в епоху Середньовіччя

4

4

6

6. Філософія Відродження

4

4

6

7. Філософські пошуки Нового часу

4

4

6

8. Розквіт та криза класичної філософії

4

4

6

9. Історія філософії XIX-XX століття

4

4

6

Блок

III

10. Метафізика, її підрозділи. Онтологія.

2

2

3

11. Діалектика

2

2

3

12. Гносеологія і феноменологія

2

2

3

13. Філософська антропологія

2

2

3

14. Соціальна філософія

2

2

3

15. Філософія історії

2

2

3

16. Філософія культури

2

2

3

17. Філософія науки

2

2

3

18. Філософія освіти

2

2

3

19. Методологія пізнання

2

2

3

Усього годин

48

48

72

БЛОК I

Філософія: природа, проблематика,

філософські науки

Тема 1. Походження філософського дискурсу, його освітньо-науковий ґрунт

Значення терміну "філософія", розширене уявлення про його зміст. Філософія як умонастрій (смысл (риєм), розумова діяльність, сукупність світоглядних знань. Світогляд, його типи і ознаки. Міф як духовна передумова філософії та світогляд первісно-родового суспільства. Міф з інформаційної точки зору. Архітектоніка міфологічного досвіду. Ритуал і магія як спосіб буття міфологічної свідомості і освіти. Культурогенез і первісна релігія. Цивілізація і феномен освіти. Відчужений текст і феномен школи. Вишкіл: насилля і протест. Протестна складова вишколу і пізнавальний сумнів. Сумнів, подив, потяг до розуміння. Освіта як генератор метафізичного дискурсу. Соціальні, політичні і пізнавальні передумови філософського світогляду. Феномен філософування, уявлення про його витoki (подив, сумнів, страх, страждання, свобода, вина, стрес тощо). Відкриття метафізичної реальності, становлення предмету та лексику філософії. Суб'єкт філософування: інтенціональність, рефлексивність, герменевтична діяльність. Засоби та цілеспрямування філософської діяльності. Специфіка результатів

філо-софствування - філософських знань.

Тема 2. Традиційні проблеми і розділи філософії

Природа філософських проблем, їх зв'язок з основоположними питаннями людського буття. Узагальнене відображення ними пограничних ситуацій, значимих для індивіда та суспільства. Складиттєвий сенс філософ-ської проблематики.

Головні групи складиттєвих питань і відповідні розділи філософії. Питання про позасвітєві, незмінні, надійні підстави суцього (Метафізика і її підрозділи: онтологія, спекулятивні теологія, психологія, космологія). Про змінюваність і плінність суцього та закономірності змін (Діалектик
а) . Про піз

наваність метафізичних і діалектичних феноменів, умови істинності знань (

Гносеологія і феноменологія

). Про здатність людини пізнанням і практичною діяльністю змінювати і стабілізувати суцє, про природні і ме-тафізичні витоки людини, умови її існування, сутність і призначення (

Філо-софська антропологія

). Про підстави суспільства, його стабільності і зміню-ваності (

Соціальна філософія

). Питання про рушійні сили історії, її закономірності, спрямованість і сенс (

Філософія історії

Щро духовну і матеріаль-ну культуру, її підстави (Філософія культури) Про можливості і межі нау-кового і філософського пізнання природи, людини, історії, метафізичних і освітніх феноменів, та про ефективні методи отримання істинних знань (

Філософія науки, освіти

і

філософська методологія)

.

Особливості феноменології, логіки осмислення і розв'язання філософ-ських проблем. Плюралізм і взаємосуперечливість розв'язків. Необхідність діахронного, історичного підходу до їх вивчення і засвоєння. Особистісна значимість знань про наявні варіанти розв'язання складиттєвих питань.

Тема 3. Філософія і формування науковця

Соціокультурний сенс філософії, її загальні особливості у порівнянні з міфом, релігією, мистецтвом і наукою. Суспільна значущість філософії. Світоглядна, методологічна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна, прогностична, критична функції. Умови функціонування філософії в соціокультурній системі. Акумуляція і трансляція світоглядного досвіду. Роль освіти. Місце філософії у вищій освіті, її значення для формування творчої особистості фахівця. Повнофункціональна особистість. Базові і актуалізуючі потреби. Роль фахових дисциплін у підготовці фахівця до задоволення базових потреб. Роль філософії в актуалізації його зверхпотреб. Риси повнофункціональної особистості, формуванню яких сприяє засвоєння філософії. Самостійність мислення і незалежність від авторитетів. Глибока самосвідомість і рефлексія. Гнучкість і здатність до самоперебудови у відповідності зі зміною обставин життя. Концептуалізована система ціннісних уявлень. Здатність до герменевтичної діяльності і розуміння. Здатність до творчості, смисло-наповнення власного життя, стійкість щодо абсурду.

БЛОК II Історія філософії. Еволюція філософських наук

Тема 4. Філософія Стародавнього світу

Умови формування та загальні риси філософії Стародавності. Передфілософія в Стародавній Індії. Веди, Упанішади, Араньяки. Махабхарата і Рамаєна. Особливості ведичної релігії, її трансформація під впливом суспільних змін в епоху "бродіння умів".

Ортодоксальні даршани: санх'я, йога, ньяя, вайшешіка, міманса, веданта.

Неортодоксальні філософсько-релігійні вчення: чарвака-локаята, джайнізм, буддизм. Зародження філософії у Ста-родавньому Китаї. Давньокитайська міфологія та епос. Епоха "царств, що борються". Конфуцій про підстави суспільного порядку. Мудрість і суспільна гармонія. Даосизм про начала буття та ідеал мудреця. Метафізика, праксеологія і антропологія даосизму. Школа моїстів. Роль освіти в Старо-давньому Китаї. Антична філософія, її витоки та особливості. Міф і логос. Соціальні передумови еволюції міфу до логосу. Досократична філософія. Мілетська школа (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен). Піфагор та піфагорійська школа. Філософія Геракліта Ефеського. Елейська школа (Ксенофан, Парменід, Зенон, Мелісс,). Філософські погляди Емпедокла і Анаксагора.

Атомістична школа (Левкіпп, Демокріт та інші). Софістика.

Сократ та

ста-новлення античної філософської класики. Класика як соціокультурний феномен. Сократичний переворот в філософії, його зміст. Сократичні школи. Головні проблеми і розділи філософії Платона. Принцип софійності. Діалог і діалектика. Антропологія, психологія і соціологічні погляди. Платонівська Академія. Філософська система Аристотеля,

його метафізика, антропологія, соціологія і методологія. Епістемний принцип.

Метафізика і формальна логіка. Лікей. Елліністична та римська філософія. Епоха еллінізму, її особливості. Головні школи елліністичної і римської філософії. Стоїцизм: Зенон Кітійський, Хрисіпп із Сол, Патеній, Посідоній,

Сенека,

Епіктет,

Марк

Ав-релій. Епікуреїзм: Епікур, Лукрецій Кар. Скептицизм: Піррон, Тимон Фліунський, Енесідем, Агріппа, Секст Емпірик. Неоплатонізм: Плотін, Порфірій, Ямвліх, Саллюстій, Прокл, Іоанн Дамаський. Вплив неоплатонізму на роз

виток християнської середньовічної філософії. Антична освіта і головні типи навчальних закладів. Місце філософії в античній освіті.

Тема 5. Філософування в епоху Середньовіччя

Середньовічна культура, її релігійні і світські виміри. Релігійний ґрунт середньовічної філософії. Особливості її проблематики. Монотеїзм і креаціонізм. Тринітарна проблема. Час і вічність. Одкровення і знання. Віра і розум. Проблема теодицеї. Антропологічна проблематика. Есхатологічні питання. Особливості методологічних пошуків. Про періодизацію середньовічної філософії. Апологетика, її філософський зміст. Іустин Мученик, Татіан Сірієць, Квінт Тертуліан, Іринеї Ліонський, особливості їхнього бачення метафізичних і антропологічних проблем. Александрійська катехітична школа.

Александрійські апологети - Климент і Оріген. Доктрина трьох смислів Біблії. Боротьба апологетів проти ересей (гностицизму, маніхейства, докетизму, субординаціонізму, аріяства). Східна та західна патристика у пошуках філософських засад. Каппадокійські отці церкви - Василій Великий, Григорій Нісський, Григорій Назіанзін. Звернення до неоплатонізму як засобу розв'язання теологічних питань. Західні патристи - Амвросій, Ієронім, Аврелій Августин, їхні філософські знахідки. Псевдо-Діонісій Ареопагіт і містична теологія. Філософські орієнтації ранньої схоластики. Роль Іоанна Дамаскіна, Марціана Капелли, Северина

Боеція у становленні серед-ньовічної освіти. Каролінгське відродження. Феномен школи. Філософські питання організації освітнього процесу. Схоластика. Універсальні поняття як начала систематизації знань і їх викладання. Алкуїн Йоркський, Фредегізі Турський і загострення проблеми універсалій. Реалізм (Іоанн Скот Еріугена, Ансельм Кентерберійський). Номіналізм (Іоанн Росцелін, П'єр Абеляр).

Ісламські та іудаїстські впливи на схоластичну філософію. Аль-Кінді. Аль-Фарабі, Ібн-Сіна, Аль-Газалі, Ібн-Рушд, Філон Александрійський, Саад-Діа бен Іосиф, Ізраелі, Соломон

Ібн Гебіроль, Ієгуда Галеві, Мойсей Маймо-нід. Арабський та єврейський аристотелізм. Розквіт та криза схоластичної філософії. Феномен університету, його особливості у порівнянні з Академією, Ліцеєм, Школою. Сігер Брабантський і «латинський» аверроїзм в Сорбонні. Розповсюдження аристотелізму

в

Оксфорді

(Роберт Гроссетест, Роджер Бекон).

Паризькі дискусії щодо аверроїзму і аристотелізму. Етьєн Тамп'є, Джованні Бонавентура, Альберт Великий.

Фома

Аквінський, його погляди на головну проблематику схоластики. Реакція на томізм. Іоанн Дуне Скот, Вільям Оккам та інші. Пізньосередньовічна містика. Спекулятивні і морально-практичні течії в релігійній містиці. Сутність містики. Західна містика пізнього середньовіччя (Іоганн (Мейстер) Екхарт, Генріх Сузо, Іоганн Таулер, Ян ван Рюйсбрук). Східна пізньосередньовічна містика, як наслідок розчарування схоластиком. Григорій Палама та ісихазм. Вплив ісихазму на Візантійську церкву та східнослов'янське православ'я. Філософська проблематика в культурі Київської Русі. Особливості світогляду давніх слов'ян. Східні та західні впливи на киеворуську культуру і філософування. Метафізичні, гносеологічні, натурфілософські, антропологічні і філософсько-історичні уявлення. Головні літературно-філософські пам'ятники, їх автори.

Тема 6. Філософія Відродження

Ренесанський гуманізм та індивідуалізм. Данте, Петрарка, Салютаті, Бруні, Альберті, Манетті - їх роль у популяризації античної культури. Концепції "громадянського гуманізму". Стель мислення і життя гуманістів епо-хи Відродження. Спроба Л. Валлі відродити епікуреїзм та гедоністичний індивідуалізм. Неоплатонізм, піфагореїзм та ареопагітика у творчості М.Кузанського. Флорентійська Академія. Гімназія. Платонізм Плітона, Фічіно і Мірандоли. Аристотелізм П.Помпонаці. Реформація, її ідеї. Феномен протестантизму, його течії та зв'язок з середньовічною містикою. Соціальні теорії (М.Макіавеллі, Т.Мор, Т.Кампанелла та ін.). Гуманістичні ідеї Ераз-ма Роттердамського. Природознавчі досягнення М.Коперніка, И.Кеплера, Парацельса, Тіхо де Браге. Злам середньовічного уявлення про Землю як центр універсуму і про людину як царя природи. Пантеїзм Дж. Бруно. Ске-птицизм М. Монтеня. Значення національних мов і традицій у становленні нового світобачення. Розповсюдження передренесанських ідей на території України. Неоплатонізм, ареопагітика, ісихазм та аристотелізм, роль київських книжників в їх асиміляції. Популяризація гуманістичних ідей (Ю.Дрогобич, М.Русин, Ст.Оріховський та ін.). Острозька школа. Полеміст-раціоналістичного спрямування (М.Смотрицький, С.Зизаній, Л.Зизаній). І.Вишенський як полеміст, його протестантсько-містичні орієнтації. Філо-софствування в братських школах. Львівська, Київська, Луцька школи. Ки-єво-Печерська гімназія.

Тема 7. Філософські пошуки Нового часу

Особливості епохи. Новий час і Бароко. Формування нової парадигми філософствування. Наукова революція XVII ст. та проблема методу пізнання. Механіцизм, раціоналізм та емпіризм. Натуралістична антропологія Фр. Бекона, розробка нової моделі науки, емпіричного методу і розкриття при-чин помилок у пізнанні. Механістичний матеріалізм Т.Гоббса, його вчення про державу. Р.Декарт про самосвідомість як сутнісну властивість людини, про метод пізнання. Психофізична проблема. Раціоналізм Декарта, його по-слідовники. Б.Паскаль про можливості та межі розуму. Поняття субстанції в філософії Б.Спінози. Структура світу і структура розуму. Розум і пристрас-ті. Необхідність, творчість, свобода. Монадологія ВЛейбніца. проблема не-свідомого. Особистісний вимір буття. Свобода, вибір, теодицея. Лейбніц і Ст. Яворський. Х.Вольф, Х.Баумайстер їх вплив на філософську освіту в Київській академії. Д.Локк і його критика теорії природжених ідей Декарта. Людська душа і проблеми її виховання. Філософія Локка і освіта. Суб'єктивно-ідеалістичні теорії

XVIII

ст. П.Бейль, Д.Берклі, Д.Юм. Проблема людини в філософії Просвітництва. Монтеск'є, Вольтер, Руссо.

Французькі матеріалісти

XVIII

ст. про людину як складну машину. Ламегрі, Ді-Дро, Гельвецій, Гольбах.

Особливості механістичної методології в гуманітарних та природничих науках.

Українське просвітництво і Києво-Могилянська академія. Загальноосвітні і філософські курси. Вплив КМА на філософську думку українського

і інших народів (Ф.Прокопович, С.Яворський, Г.Кониський, І.Гізель.

Чи відбувалась реформація в Україні? Г.Сковорода, його життя та філософія. Співвідношення теорії і практики. Самопізнання. Тлумачення Біблії. Антитетичний метод у філософії Г.Сковороди. Теорія пізнання. Світ, матерія, Бог. Містика і "філософія серця". "Внутрішня людина". Концепція "сродної" праці. Есхатологічні погляди Г.Сковороди.

Тема 8. Розквіт та криза класичної філософії

Просвіта, романтизм, класицизм в європейській культурі. Передумови зародження класичної філософії. Німецьке просвітництво, його особливості: Лессінг, Шіллер, Гете. Лейбніцеанство і вольфганство. Роль середньовічної містики і протестантизму. Романтизм, його вплив на філософствування. Специфіка і місце німецької класичної філософії в історії філософської думки. І.Кант, два періоди його творчості. Сутність "коперніканського перевороту". Головні питання, що цікавили Канта в критичний період. Метафізика і наука. Межі метафізики. Гносеологія і антропологія. Людина як громадянин світів природи, свободи і краси. Теоретичний і практичний розум, здатність судження. Агностицизм І.Канта. Українські студенти І.Канта: І.Хмельницький, Ф.Туманський, Я.Рубан. Суб'єктивний ідеалізм І.Г.Фіхте, його полеміка з Кантом. Три підстави "Науковчення". Діалектика Фіхте. Проблема "іншого Я". Ф.В.Й.Шеллінг, головні проблеми та періоди його творчості. Натурфілософія і об'єктивний ідеалізм Шеллінга. Система трансцендентального ідеалізму, її підрозділи і проблеми. Полеміка з Фіхте і Гегелем.

Філософія одкровення. Роль пізнього Шеллінга у загостренні кризи класичної філософії. Абсолютний ідеалізм

В.Ф.Гегеля,

його "енциклопедія філософських наук".

Гегель

як освітянин. Метафізичні підстави "Енциклопедії", Діалектика і діалектична логіка.

Натурфілософія і філософія духу. Антропологічні погляди

Гегеля,

його філософія історії. Система і метод; критичні зауваження Шеллінга щодо їх співвідношення. Полеміка Шопенгауера з

Гегелем. Л.Фейєрбах

як критик гегельянства. Антропологічний матеріалізм

Фейєрбаха,

його натурфілософія і антропологія. Людина як природна, чуттєво-тілесна істота.

Чуттєвість і розум. Спілкування та існування людської сутності. Любов як основа

спілкування. Універсальність людини. Л.Фейєрбах і криза класичної філософії.

Романтизм в Україні, його стосунки з класикою. Проникнення ідей німецької класичної філософії в Україну в першій половині XIX ст. П.Лодій, Й.Шад, Д.Велланський

(Кавунник), А.Дудрович, М.Максимович та ін. Класична освіта в Україні і Росії, її вплив

на становлення класицизму в філософії. Два напрями професійної (класичної)

філософії в Україні XIX-XX ст. -духовно-академічний і університетський. І.Скворцов,

В.Карпов,

Й.Міхневич, П.Авсенев, О.Р.Новицький, С.Гогоцький, П.Юркевич, П.Ліницький, О.Гіляров,

Г.Челпанов,

О.Козлов, М.Трубецький,

В.Зеньковський, Г.Шпет. Філософська творчість українських письменників та вчених.

Т.Шевченко, М.Драгоманов, І.Франко, Л.Українка, В.Вернадський та ін.

Тема 9. Посткласична філософія XIX-XX століття

Криза класицизму як соціокультурного явища. Нігілізм. Особливості кризи класичної філософії. Філософська класика як передумова посткласичних філософських доктрин, або філософії модерну.

А.Шопенгауер як критик гегельянства і фундатор філософії життя. Світ як воля і уявлення. Ірраціоналізм і песимізм. Імморалізм, атеїзм, переоцінка цінностей, нігілізм, воля до влади у творчості Ф.Ніцше. Ідеал надлюдини. Ідея вічного повернення.

Інтуїтивізм. А.Бергсона, його "Творча еволюція". Віталізм і філософія історії

О.Шпенглера, його вклад в філософію історії і культурології XX ст. Ідеї філософії життя у творчості В.Дільтея, його герменевтичні погляди.

Позитивізм О.Конта, Г.Спенсера, його антиметафізична спрямованість.

Розповсюдження позитивізму в Україні (М.Драгоманов, ВЛесеви́ч) і Росії (Д.Писарев, М.Чернишевський). Позитивізм і нігілізм. Позитивізм і "реаль-на" освіта як антиподи класицизму. Другий позитивізм на рубежі XIX-XX ст. Неопозитивізм. Віденський гурток (М.Шлік, Р.Карнап, Ф.Франк, О.Нейрат). Львівсько-Варшавська школа (К.Твардовський, О.Айдукевич, А.Тарський) Роль Б.Рассела і Л.Вітгенштейна у розвитку позитивізму. Постпозитивізм (М.Бунге, Д.Армстронг, У.Селларс, К.Поппер, Т.Кун, І.Лакатос, П.Фейерабенд, С.Тулмін та ін.).

Передумови становлення марксизму та його філософії. Проблема від-чуження людини, її пригноблення і свободи, ідея самозвільнення індивідів. Соціально-практична орієнтація марксистської філософії. Нова концепція соціального буття. Категорія практики. Практика як Буття. Ідея принципо-вої відмінності буття та свідомості. Два типи суспільних відносин. Поняття ідеології та перетвореної форми свідомості. Суспільний поступ як природ-но-історичний процес, його закони та суб'єкт. Походження людини. Мате-ріалістичне розуміння історії. Революційність практики як засобу досягнен-ня комуністичного ідеалу. Концепція матеріалістичної діалектики, її зміст. Роль Г.В.Плеханова

російських марксистів у пропаганді марксистської фі-лософії. Розвиток філософії марксизму В.І.Леніним. діалектична методоло-гія пізнання. Вплив марксистської філософії на інші філософські доктрини. Сучасна марксистська філософія про людину, її сутність та буття. Л.Альтюссер про антропологічну орієнтацію "молодого" Маркса. Марксизм і Франкфуртська школа. (М.Хоркхаймер, Т.Адорно, Г.Маркузе, Ю.Хабермас, Е. Фромм).

Особливості онтології людського буття за ДЛукачем. Розвиток діалектико-матеріалістичної філософії в сучасних умовах.

Зародження екзистенціалізму. Екзистенціалізм С.К'єркегора як заперечення зведення людини до часткового моменту абсолютної ідеї. Людина як духовна істота, здатна до вибору і самовизначення. Проблема екзистенці-альної істини. Киянин Л.Пестов і європейський екзистенціалізм. Екзистенці-алізм М.Хайдеггера, Ж.-П.Сартра, А.Камю, К.Ясперса. Головна антрополо-гічна проблема екзистенціалізму. Екзистенція. Людина в загальній структу-рі буття. Сенс існування. Трансценденція. Проблема свободи. Екзистенція і комунікація. Російськомовний екзистенціалізм. Екзистенціальні тенденції Київської філософської школи (Л.Шестов, М.Бердяев та ін.). Проблема син-тезу екзистенціалізму з марксистською філософією.

Неокантіанство і Кант. Марбургська школа неокантіанства (Г.Коген, П.Наторп), розробка логіки і філософії науки. Баденська (Фрайбургська) школа (В.Віндельбанд,Г.Ріккерт). Розрізнення наук і проблема методології. Неокантіанські ідеї в Україні (Г.Челпанов).

Ідея несвідомого і психоаналіз З.Фрейда. Структура психіки за Фрей-дом. Психоаналіз

ична антропологія людського буття. Феноменологія несві-домого. Психоаналіз і проблема антропосоціогенезу.

Неофрейдизм. А.Адлер про

суспільну природу підсвідомого. Проблема душі сучасної лю-дини, психіка з енергетичної точки зору, структура і архетипи колективного несвідомого у філософії К.Юнга. Поняття "соціального характеру" в філо-софії

Е.Фромма.

Любов як найвища цінність.

Антропологічна філософія. М.Шелер про природу людини та її місце у Всесвіті.

Послідовники Шелера в пошуках сутнісних рис людини (Г.Плеснер, А.Гелен). Феномен людини в християнському еволюціонізмі П.Тейяра де Шардена. Структурна антропологія К.Леві-Строса.

Еволюція релігійної філософії у ХХ ст. Неотомізм, його антропоцент-рична переорієнтація. (Я.Бохенський, К.Войтила, Е.Жільсон, Д.Мерсьє та ін). Проблема співвідношення віри, знань і цінностей у житті людини. Пер-соналізм. Особа як унікальна суб'єктивність, шляхи її самореалізації. Філо-софські погляди П.Флоренського та С.Булгакова.

"Діалектична теологія" П.Тілліха. "Інтеграційний гуманізм" Ж.Марітена. Метафізика Е.Корета.

Прагматизм. Ч.Пірс про діяльнісну активність. Принцип фанероскопії. Радикальний емпіризм У.Джеймса. Досвід, віра, істина. Критерії істини. Метафізика прагматизму. Принцип меліоризму. Інструменталізм Дж.Дьюї. Прагматизм, марксизм, герменевтика. Педагогічні ідеї прагматизму.

Зародження феноменології (Ф.Брентано). Феноменологічна філософія про світ як основу суб'єктивності. Вплив феноменології на філософську ан-тропологію (М.Шелер, М.Бубер), неотомізм, персоналізм, екзистенціалізм, герменевтику. Філософські погляди Г.Шпета, С.Франка, Д.Чижевського. Особливості феноменологічної методології.

Філософська герменевтика, її витoki. Ф.Шлейермахер про природу ро-зуміння.

В.Дільтей про герменевтику як методологію історичного пізнання. Х.Г.Гадамер, його "Істина і метод". Герменевтика як практика осмислення. Складові герменевтичної прак-тики.

Герменевтичні

погляди

К.Апеля,
П.Рікера.

Структуралізм. К.Леві-Строс про несвідомі структури розуму. М.Фуко: Від археології знання до генеалогії влади. Еволюція структуралізму. Пост-структуралізм і філософія "постмодерну".
(Х.Блум, Ж.Делез, Р.Барт, Ж.Дерріда, Ж.Ліотар та інші). Антропологія постмодерну,
її значення для деромантизації сучасної педагогіки.

БЛОК III

Філософські науки: узагальнений зміст

Тема 10. □□ Метафізика, її підрозділи. Онтологія.

Метафізика і діалектика як протилежні світоглядні орієнтації, їх взає-модоповнюваність. Софійно-містична природа діалектики та епістемно-раціональні витоки метафізики. Історична еволюція поглядів щодо їх місця в філософії. Метафізика, її головні проблеми. Поняття про суще та його метафізичну першооснову, або буття. Головні концепції буття. Єдине, порядок, космос сущого. Матеріальне та ідеальне як його першооснова. Дух, душа та одушевлені реалії сущого. Буття як упорядкованість сущого присутністю людини в ньому. Буття як особистісний Бог. Поділ метафізики у відповідності з концепціями буття. Умовність поділу. Спекулятивна космологія. Космос і номос. Порядок як закон напередвизначення. Наявні космологічні гіпотези. Проблема єдності Всесвіту. Матерія і форма. Проблема першопричин сущого. Детермінізм. Необхідність і випадок. Сучасні синергетичні

уявлення про спричинення. Простір, час, рух. Онтологія. Матеріалізм, ідеалізм, віталізм. Абстрактність традиційних онтологічних концепцій. Он-тологія людського існування. Буття як діяльність, спілкування, культура. Сущє, належне, обов'язкове, можливе. Реальне та ідеальне. Природа ідеального. Буття і ніщо. Спекулятивна психологія. Буття як дух. Дух як суб-станція. Спірітуалізм. Дух як акциденція. Феноменологія духу. Свідомість і несвідоме. Дух як суб'єкт, або душа. Анімізм. Природа душі, її темпоральність. Проблеми розрушимості душі. Душа і психіка. Душа і екзистенція. Персоналізм. Буття "в собі і для себе", "тут - буття". Проблема трансценденції. Раціональна теологія як частина метафізики. Уявлення про Бога як буттєву першооснову сущого. Абсолют, творець, Бого-людина, Дух. Спірітуалізм і теологія. Політеїзм і монотеїзм. Іманентність і трансцендентність Бога. Пантеїзм, деїзм і теїзм. Ідея творення і пов'язані з нею проблеми метафізики. Реалізм і онтологічні докази буття Бога. Одкровення. Докази "від сущого" і пов'язана з ними філософська проблематика. Сутність Бога, позитивна і негативна теологія. Діалектична теологія. Парадокси і антиномії спекулятивної теології.

Можливості і межі метафізики як світогляду, методу і життєвої позиції, орієнтованої на фундаментальні, незмінні, надійні підстави існування.

Тема 11. Діалектика

Діалектика про плинність, суперечливість, процесуальність буття і су-щого. Космогонічна діалектика, діалектика природи. Закон як позитивне, постійне в плинності сущого. Проблема законів діалектики. Дао, логос, за-кономірність. Закон як міра. До питання про об'єктивність законів та їх то-тожність буттю. Діалектика в контексті онтологічної суперечності матеріального та ідеального. Матеріалістична та ідеалістична версія діалектики природи, спілкування, пізнання. Сущє і належне. Сущє і обов'язкове. Сущє і можливе. Онтологія людського буття та діалектика негативності і заперечення. "Негативна діалектика", "трагічна діалектика". Суперечність і протилежності. Закон як сутність, або єдність протилежностей. Суб'єктивна діалектика діяльності в контексті належного, обов'язкового, можливого. Чи може діалектика природи бути об'єктивно-буттєвою підставою даного контексту? Проблема єдності об'єктивної і суб'єктивної діалектик. Ідеал абсолютної діалектики, її орієнтація на заперечення негативності і повернення до позитивного. Діалектика заперечення, її варіанти.

Інваріанти змісту діалектики. Категорії. Проблема законів діалектики. Закон взаємного переходу кількості та якості. Закон єдності та боротьби протилежностей. Закон заперечення. Філософські суперечки навколо законів діалектики та її принципів. Модифікації законів діалектики в сучасних філософських доктринах.

Людський компонент діалектичної філософії як відображення процесу буття людини у світі. Буття і становлення особи. Культурно-соціальні та індивідуальні чинники формування особистості. Діалектика формування і са-моформування. Вплив і вибір. Значення світоглядних, ціннісних, соціокуль-турних і пізнавальних орієнтирів, що узагальнюються філософією. Людино-творчі функції діалектичної філософії.

Тема 12. □ □ Гносеологія і феноменологія

Гносис і праксис в історії філософії, осмислення їх суперечливої єднос-ті. Загальна структура практичної і пізнавальної діяльності. Визначення гносеології (теорії пізнання) і праксеології (вчення про практику). Гносео-логія. Еволюція її проблематики від питань про пізнаваність метафізичних реалій до проблем наукового пізнання. Гностицизм і агностицизм. Пізнання як відображення, відношення, комунікація і діяльність. Структурні складові пізнавальної діяльності (об'єкт, суб'єкт, мета, засоби, результати). Об'єкт пізнання. Особливості об'єктів природознавства, суспільствознавства та фі-лософії. Об'єкт як дійсність, можливість, мовна реальність. Данність і зада-ність об'єкта, проблема його спостережуваності та визначеності. Матеріа-льні, духовні, діяльнісні передумови локалізації і визначення об'єкта. Об'єкт і предмет пізнання. Предмет як пізнавальна проблема. Суб'єкт пі-знання: тілесність, духовність, активність. Відображення і сенсорна інфор-мація. Духовні виміри суб'єкта. Самосвідомість і опредметнення інформа-ції. Рефлексія як реконструкція суб'єктивних передумов перетворення предмета. Комунікація, розуміння, тлумачення. Суб'єкт - епіцентр пізнава-льної активності. Проблема як активізуальний фактор. Феномен творчого натхнення. Мета пізнавальної діяльності суб'єкта, питання про її визначе-ність. Засоби, форми і методи пізнання. Гносеологія. Знання як результат пізнавальної діяльності. Форми знання. Знання і цінність. Знання і значи-мість. Проблема істини та головні версії

її розв'язків. Істина як аleteія, від-повідність, узгодженість, конвенція, інструментальна цінність, процес. Об'єктивність істини та її критерії. Конкретність істини. Істина і метод. Іс-тина і буття.

Тема 13. Філософська антропологія

філософська антропологія. Версії антропогенезу. Натуралізм. Трудові і соціокультурні концепції. Людина як полісна (політична) тварина, як тва-рина, що пережила розкаяння. Людина як духовна, символічна, вітально не-залежна істота, котра прагне нового. Теологічні концепції походження лю-дини. Про можливості узгодження версій антропогенезу.

Метафізика людини як "громадянина двох світів". Світ природи і тіле-сність людської істоти. Світ свободи і метафізичні виміри людини. Ессенці-алістський та екзистенціальний підходи до них. Метафізика людської сут-ності. Сутність як даність або душа. Природа душі, її темпоральність, поза-просторовість. Проблема розрушимості. Душа і психіка. Феномен "Я", його пояснення. Душа, дух, духовний світ. Свідомість, несвідоме, совість. По-чуття, розсудок, розум. Страждання, страх, воля. Віра, надія, любов. Сут-ність людини як заданість процесом існування в суспільстві і культурі. Ду-ша і екзистенція. Первинність існування щодо сутності. Часовість, кінеч-ність екзистенції. Екзистенція як існування на межі сущого і буття. Буття "в собі і для себе", "тут-буття". Трансцендування і трансценденція. Творчість і самотворення. Свобода і

відповідальність. Існування і комунікація. Існування аутентичне і неаутентичне. Істина існування. Проблема "пограничних ситуацій" в есенціалізмі і екзистенціалізмі. Душа, екзистенція як постійна самонеузгодженість і жива суперечність. Діалектика і метафізика як альтернативні орієнтири упорядкування духовного світу.

Проблема сенсу людського буття. Смысл і абсурд. Цінності. Цінність і оцінка. Проблема онтологічного статусу цінностей та їх роль в існуванні людини.

Тема 14. □ □ Соціальна філософія

Суспільство, його виміри: етнічно-демографічні, економічні, політичні, Духовні. Суспільствознавство, його галузі. Філософські проблеми суспільствознавства як предмет соціальної філософії. Головні групи проблем. Онтологія суспільного буття. Соціальний

атомізм

(М.Вебер,

П.Сорокін,

М.Бердяев, Т.Парсонс). Соціальний холізм (Е.Дюркгейм, К.Маркс, В.Соловйов). Суспільний простір і час. Суспільні і міжособистісні відносини: родинні, економічні, політичні, духовні. Проблема визначальних відносин.

Натуралізм,

матеріалізм,

ідеалізм. Суспільні

відносини

і

соціальні структури. Рід, плем'я, нація. Місто і село. Клас як категорія соціальної філософії. Політичні партії. Соціальна стратифікація: верстви, прошарки, класи. Професійно-освітні спільноти. Колектив, спілкування і розуміння. Суспільні відносини і суспільна діяльність. Соціальна праксеологія. Матеріальне і духовне виробництво. Технологічні, суспільні, людські виміри матеріального виробництва, його структура. Технологічний спосіб виробництва. Техніка і технологічний детермінізм. Технічні революції. Технологічні відносини та інформаційні технології. Концепції індустріального, постіндустріального, інформаційного суспільства. Технологія і культура. Рушійні сили історії з точки зору технологічного детермінізму. Економіка як метафізика виробництва.

Економічний

спосіб

виробництва

і

поняття

суспільно-економічної формації. Продуктивні сили і економічно-виробничі відносини. Структура виробничих відносин. Класи. Проблема економічного базису су-спільства. Базис і суспільне буття в марксизмі. Про визначальну роль буття щодо суспільної свідомості.

Межі

матеріалістичної моделі

суспільства. М.Вебер про єдність економічних і духовних факторів. Діалектика вироб-ничих відносин і продуктивних сил. Про закон відповідності між ними. Ру-шійні сили історії з точки зору економічного способу виробництва. Соціа-льна революція. Економіка і політика. Політологія і соціальна філософія. Громадянське суспільство, держава, право з соціально-філософської точки зору. Феномен ідеології. Цивілізаційні функції держави. Формація, цивілі-зація, культура. Духовне виробництво, його зв'язок з матеріальною практи-кою. Чуттєво - зверхчуттєве буття людей, речей, відносин, діяльностей. Смысл, абсурд,

цінність.

Опредметнення, розпредметнення,

відчуження. Про

визначальну

роль

духу

щодо

буття.

Творчість

у

соціально-філософському контексті. Творчість і культура. Феномен ідеального. Ідеальне і ідеологія. Ідеальне і суспільна свідомість. Ідеальні виміри культури, її розпредметнення, осмислення, усвідомлення. Духовно-практичне освоєння і духовно-практична творчість. Наука як соціально-філософський феномен

i

галузь духовного виробництва. Наука як соціальний інститут і продуктивна сила. Духовно-практичне значення науки. Проблема суб'єкту духовно-практичної творчості. Рід, колектив, індивід, особистість. Соціальні ролі особистості. Творчість, об'єктивація, інтеграція в культуру. Трагедія творчості. Проблема усвідомлення творчих здобутків, рівні їх духовного освоєння. Індивідуальна свідомість, або суб'єктивний дух. Надіндивідуальна свідомість, або об'єктивний дух. Мораль, політична свідомість, правосвідомість. Форми "абсолютного" духу - мистецтво, релігія, філософія. Соціально-гносеологія, її головні проблеми. Особливості соціального пізнання -предмету, суб'єкту, методів, цілепокладання, результатів. Ідеали науковості у галузі суспільствознавства. Соціально-гуманітарні науки як елемент вищої освіти. Методологія соціального пізнання. Номотетичний та ідеографічний методи.

Тема 15. Філософія історії

Історія як об'єктивний процес і наука. Філософські питання історії. Метафізична проблематика історичної науки. Історичний час і простір. Проблема періодизації історії; її розв'язки. Цикло-часові підходи. Теорії історичного кругообігу. Епохи, цивілізації, культури. Головні історіософські концепції, їх метафізичне підґрунтя. Лінійно-часові підходи до періодизації історії. Проблема прогресу. Історичний поступ та його періоди. Есхато-логічна проблема. Натуралістичний підхід до історичного процесу. Природа, історія, космічні ритми буття. Географічна, демографічна та органічна школи. Циклічно-поступальна модель історичного часу. Формаційна періодизація історії. Економічне підґрунтя формації і матеріалістичне розуміння історії. Історія як поступ світового духу, етапи поступу. Історичний ідеалізм. Провіденціалізм в осмисленні історії; його різновиди. А.Тойнбі: Лоґос, надісторичне, історичне, персоналістичне. Особистісний

вимір історії, чклик-відповідь. Поняття "погранично?" історичної ситуації у філософії К.Ясперса. До питання про діалектику історичного процесу. "Виклик-відповідь", "ситуація", революція. Проблема рушійних сил історії, її розв'язки. Етноси, нації, класи, пасіонарії, особистості. Проблема за конів історичного поступу. Закони історії і закони діалектики. Історична не-обхідність і свобода. Про особливості природної та історичної причинності. Причинність, доцільність, вибір. Добро і зло в історії. Проблема спрямованості історії. Феномен історичної долі. Доля особи в історичному русі. Проблема смислу історії та її розв'язки. Феномен історичного абсурду. Абсурдне виробництво, техніка, економіка. Абсурдні відносини, комунікація, інформація. Абсурдні свобода, творчість, духовність. Відчуження і перетворені форми культури. Абсурдна людина. Прояви історичного абсурду у різні епохи. Історичне самогубство. Падіння і "захід" ("закат") культури. Культура і духовність як протипага абсурду. Ціннісно-сміслова субстанція культури. Цінності: смисложиттєві, універсальні, суспільного визнання, міжособистісного спілкування, демократичні. Плюралізм ціннісних орієнтацій сучасних культур і цивілізацій. Проблема історичного прогресу. "Ціна" прогресу. Проблема "кінця" історії. Концепції цивілізаційного фіналізму, циклізму, катастрофізму. Майбутнє як предмет дослідження і прогнозування.

Тема 16. Філософія культури

Цінності і культура. Визначення культури. Творення культури. Культура і практика.

Творчість і відродження. Культура і ритуал. Канокта ім-провізація. Культура і гра. Гра і рутина. Феномен дозвілля. Культура і пра-ця. Штучне середовище. Техносфера та еколо гічна проблематика. Матеріа-льна та духовна культура. Поняття артефакту матеріальної культури. Арте-факт і його смисл. Духовні витвори, їх класифікація.

Хронотоп

культури. Генотип та фенотип. Буття і небуття. Синхронізм та діахронізм культурого-незу. Віртуальне буття в культурі. Молодість, зрілість, старість як виміри еволюції культури. Революція, дивергенція, конвергенція в культуротво-ренні. Мімікрія і маскування в культурі. Буття, сенс, відчуження. Телеологія культури. Архетипи, істини, мотиви культуротворення. Віра, Надія, Любов. Когнітивні, еротичні, фанатичні фактори культуро генезису. Педагогічні аспекти культури.

"Воспитание" та

"виховання".

Образование та

освіта. Школа, університет, інститут. Формування фахівця і формування людини: чи пов'язуються ці процеси автоматично? Розпредметнення, засвоєння, розуміння культури. Загальнокультурна освіченість, майстерність, людяність. Культура як субстанція людяності.

Праксеологія. Пізнання в контексті соціально-практичної життєдіяль-ності. Проблема практики в історії філософії. Структура практики, її різно-види. Труд, спілкування, практична діяльність в науці. Можливості і межі практики як критерію істини. Практика і цінності. Особливості практичної свідомості. Практика як відтворення і практика як творчість. Індивідуальні та суспільні сторони практики. Практика, суспільство, культура.

Л

юдино-творча функція практики. Пізнавальна і практична творчість як філософська проблема. Феномен творчості. Творчість як найбільш адекватна форма людського існування. Головні концепції творчості в історії філософії. Пере-думови та онтологічний сенс творчості. Етапи і структура творчого проце-су. Особливості творчої думки. Мислення і матеріально-предметна діяль-ність. Дотепність. Мислення, свідомість та несвідоме у творчості. Творчий ерос і архітектонічний інстинкт. Натхнення. Творча воля. Талант і хист як соціокультурний феномен. Творча інтуїція. Інсайт. Еволюція і творчість, де-термінізм і свобода. Проблема детермінантів творчості. Творчість, свобода, об'єктивація і комунікація. "Трагедія" творчості. Творчий задум та його здій-снення. Евристика. Розвиток творчих здібностей людини. Спеціальні мето-дики творчої діяльності. Творчість - найвища форма активності людини.

Тема 17. □ □ Філософія науки

Філософія науки, її предмет. Наука як особлива форма пізнання, сфера культури та соціальна інституція. Специфічні ознаки науки як форми пізна-вальної діяльності. Особливості її об'єкта, суб'єкта, цілеспрямовання, засо-бів і результатів. Філософські виміри складових наукової діяльності. Фено-мен філософських проблем науки, їх різновиди. Метафізичні проблеми ма-тематики, механіки, фізики, хімії, біології, соціології та історії. Онтологічні підстави науки. Об'єкт і предмет науки. Детермінізм як онтологічна підста-ва наукового знання. Межі детерміністичних уявлень. Свобода волі науко-вця. "Свобода волі" об'єкту дослідження. Біфуркацій на модель причинення та п кореляція з діалектикою. Синергетика, діалектика, метафізика. Діалек-

тична проблематика наукового пізнання. "Нормальна" і "революційна" наука, моделі її еволюції. Інтерналістський та екстерналістський підходи до еволюційних процесів в науці. Гносеологічні та праксеологічні проблеми конкретних наук, їх осмислення філософією науки. Структура гносеологічних підстав наукової діяльності. Ідеали науковості та істинності. Ідеали і норми обґрунтування і побудови наукового звання. Особливості об'єктів природознавства, соціології і антропології. Риси особистості "ідеального" вченого як суб'єкта наукового пізнання. Наукова творчість. Наука і практика. Соціально-практична детермінація цілеспрямовання науки. Методологічні підстави наукової діяльності, їх структура і зміст. Науковий метод і методи науки. Класифікація методів. Логіка наукового дослідження. Наука і техніка. Нові інформаційні технології в науці і освіті. Природничо-наукова та соціально-гуманітарна інформація, особливості її обробки. Текст і контекст, знак і символ, інтуїція і дискурс, тлумачення і розуміння. Філософська рефлексія щодо емпіричної і теоретичної діяльності. "Вирішальний" експеримент. Теорія і факт. Проблема, гіпотеза, концепція, теорія. Поняття закону науки і пов'язані з ним філософські питання. Філософія науки як засіб асиміляції наукових знань культурою та світоглядом. Аксиологічні підстави науки, їх становлення і розвиток. Знання і цінність. Структура ціннісних орієнтирів вченого. Етика і етос науки. Інтеграція сучасних наук. Наукова картина світу і філософські методи її побудови.

Натурфілософія. Природа як предмет філософствування. Проблема єдності природознавства та побудови інтегральної картини світу. Розв'язки даної проблеми в головних версіях натурфілософії. Натурфілософія і мета-фізична проблематика

природничих наук. Концепції походження Всесвіту, життя, антропо і соціогенезу. Роль впливу природного середовища на історію. Екологічні проблеми. Природа в ціннісних вимірах. Натурфілософія і діалектика природи. Діалектична проблематика природознавства. Можливості і межі діалектичної натурфілософії. Природа і свобода.

Наукове дослідження. Філософські дискусії про його засади, етапи, структуру. Об'єкт і предмет дослідження. Проблема і гіпотетика дослідження. Мета дослідницької діяльності. Підбір засобів. Виклад і обґрунтування наукових результатів. Феномен дисертації.

Тема 18. Філософія освіти

філософія освіти, погляди щодо її статусу. Філософія освіти як розділ філософії. Філософія освіти як розділ педагогіки. Концепції філософії освіти як проміжної ланки між педагогікою і філософією. Філософія освіти як рефлексія над проблемами педагогіки. Філософія освіти як осмислення, розв'язання і систематизація проблем освітньо - виховного процесу. Філософські питання сучасної освіти - метафізичні, діалектичні, гносеологічні, антропологічні і методологічні. Хто має її розв'язувати: філософи чи педагоги? Про необхідність поглиблення філософської освіченості

сучасних педагогів. Наріжні проблеми сучасної освіти. Злам просвітницьких уявлень про природу людини. Криза традиційної освітньої системи, її наявні альтернативи.

"Альтернативна школа" О.Нілла. "Прогресивна освіта" Дж.Дьюї. Система М.Монтессорі. школа Р.ІДтайнера і вальдорфська педагогіка. Філософські основи альтернативних педагогічних систем. Необхідність нової синтетичної парадигми. Антропоміка: Есенціалізм і екзистенціалізм. Свобода. Асиміляція педагогікою всього спектру її аспектів. Антропотехніка і антропология. Інтерналістський і екстерналістський підходи до питань трансцендування. Класика, модерн і постмодерн про людину, її освічення і виховання.

Тема 19. Методологія пізнання

Філософська методологія, її місце серед спеціальних і загальнонаукових методів. Методи, їх різновиди та класифікація. Особливості методів філософського пізнання, можливості і межі їх експансії в науку. Традиційна метафізична методологія і притаманні їй критерії науковості. Еволюція метафізичної методології. Вимоги метафізики щодо отримання, верифікації і оформлення знань. Метафізика і формальна логіка. Достоїнства і межі метафізичної методології. Діалектична методологія, еволюція її змісту. Діалектика як логіка пізнавальної діяльності і як логіка викладу отриманих результатів. Вимоги діалектичної логіки: взаємкореляція логічного та історичного, абстрактного і конкретного, врахування взаємодоповняльності ас-

Іпектів істини тощо. Філософська компаративістика. Підстави, можливості і межі порівняльного аналізу. Герменевтична методологія. Науковий текст, передумови його розуміння. Культура як текст. Герменевтика в контексті пізнавальної і соціо-культурної діяльності. Феноменологія як філософська методологія. Структуралізм як методологічна доктрина, її можливості і межі. Реконструкція, дискурс і деконструкція як прийоми роботи зі смислами. Методологія лінгвістичного аналізу. Взаємодоповняльність філософсько-методологічних доктрин. Проблема їх синтезу.